

ภูมิปัญญาในการเก็บข้าวมีผลต่อรูปแบบและที่ตั้งของยุ้งข้าวบริเวณบ้านพักอาศัยในสังคมเกษตรกรรม

Wisdom of Rice Storage Resulting in the Form and Location of Barn in Residential Area of Agricultural Society

เขาวลิต สิมสวย¹

บทคัดย่อ

ยุ้งข้าวของชาวนาไทยเรามีภูมิปัญญาที่ซ่อนเร้นอยู่ภายในมากมาย หากแต่ว่าปัจจุบันชาวกำลังหันไปทำเกษตรกึ่งอุตสาหกรรมหรือเกษตรพันธสัญญาโดยไม่ต้องอาศัยยุ้งข้าวในการเก็บรักษา ประกอบกับเยาวชนคนรุ่นใหม่หันไปประกอบอาชีพในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการแทนภาคเกษตรกรรม ส่งผลให้เราลืมองค์ความรู้บทบาทและคุณค่าที่ถูกซ่อนเร้นอยู่ภายในยุ้งข้าวเกือบหมดสิ้น ดังนั้นการศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์คือ ศึกษาภูมิปัญญาและคติความเชื่อของชาวไทยที่มีต่อยุ้งข้าว ศึกษารูปแบบและที่ตั้งของยุ้งข้าวในบริเวณบ้านอาศัย ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญาในการเก็บข้าวกับรูปแบบและที่ตั้งของยุ้งข้าวในบริเวณบ้านด้วยวิธีการ สัมภาษณ์เชิงลึกกับปราชญ์ชาวบ้าน หมอธรรม (ผู้นำในการทำพิธีกรรมต่างๆในชุมชน) การทำเวทิสวนากลุ่มย่อยกับผู้เฒ่าหรือผู้อาวุโสในหมู่บ้าน การสำรวจพื้นที่ตัวแทนในทุกภูมิภาคด้วยภาพถ่ายทางอากาศและลงสำรวจพื้นที่จริง แล้วนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์แยกแยะแบบตารางความสัมพันธ์และการแจกแจงความถี่ ผลการศึกษา พบว่าภูมิปัญญาในการเก็บข้าวของชาวไทยมีอยู่ 2 ลักษณะ คือการเก็บเป็นเมล็ดข้าวเปลือกพบได้ทั่วไปและการเก็บเป็นรวงข้าวพบมากแถบภาคใต้ของไทย ประกอบกับการขนข้าวจากไร่นาเข้ามาเก็บในยุ้งมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องจากเกวียนมาสู่รถจึงส่งผลให้ตัวเรือนยุ้งข้าวยกได้สูงเพื่อป้องกันความชื้น

จากดินมาสู่ข้าว ผนังบุด้วยวัสดุ 2 ประเภทคือ ไม้ไผ่จักสานแล้วทาด้วยเปื้อ (มูลวัว ควายผสมดินจอมปลวกและน้ำ) คุณสมบัติของเปื้อนี้ป้องกันปลวกเข้ามากินเมล็ดข้าว และไม่จริงตึชิดกันเป็นแนวตั้งหรือแนวนอนก็ได้โดยให้คร่าวอยู่ด้านนอกอุดรูด้วยยางไม้จากต้นยาง ส่วนขนาดของยุ้งข้าวแต่ละแห่งจะไม่ค่อยแตกต่างกันคือมีขนาดอยู่ระหว่าง 2-3 เมตร x 2-3 เมตรต่อช่วงเสา จะแตกต่างกันตรงช่วงเสามีมากน้อยขึ้นอยู่กับที่นามีมากหรือน้อย สิ่งที่พบคล้ายกันคือการหันประตูยุ้งข้าวไปในทิศที่ใกล้เคียงกันคือ ไม่นิยมหันไปทิศเหนือและทิศตะวันออกเนื่องจากชาวไทยบางส่วนเชื่อว่าทิศเหนือเป็นทิศดาวซ่างซึ่งซ่างเป็นสัตว์ใหญ่กินมากและทิศตะวันออกจะทำให้ข้าวออกจากยุ้งทำให้กินไม่เอี่ยมพอ ดังนั้นจึงพบว่าประตูยุ้งจะหันไปทางทิศตะวันตกและทิศใต้เท่านั้น ส่วนในด้านของการกำหนดตำแหน่งที่ตั้งยุ้งข้าวในบริเวณบ้านนั้นจะต้องตั้งยุ้งข้าวให้ห่างจากตัวเรือนพักอาศัยอย่างน้อยเท่ากับความยาวของตัวเรือนพักอาศัย และจะต้องตั้งเอียงกับตัวเรือนพักอาศัยเสมอห้ามตั้งในตำแหน่งที่ตรงกับตัวเรือนพักอาศัยเนื่องจากในฤดูหนาวลมจะแรงจะพัดเอาฝุ่นและไรข้าวมาสู่คนที่อาศัยอยู่ในเรือนซึ่งจะส่งผลให้คนในเรือนเจ็บไข้ได้ป่วยทำให้ไม่สามารถออกไปทำมาหากินได้เป็นปกติได้

คำสำคัญ : ยุ้งข้าว, ภูมิปัญญา, การเก็บรักษาข้าว

¹ อาจารย์ คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ABSTRACT

Thai farmers' rice barns have plenty of wisdom hidden inside. However, nowadays farmers have changed from doing the traditional farming into semi industrial agriculture or contract farming without using or relying on the rice barns for the storage. Moreover, the new generation people or the youth are interested in having their jobs in industrial or hospitality careers instead of careers in agriculture. Therefore, the body of knowledge, roles, and values hidden inside the rice barns are being forgotten. The objectives of this research study were to examine the wisdom and beliefs of Thai farmers towards the rice barns, to investigate the patterns and locations of the rice barns in the residential area, and to study the relationship between wisdom in rice storage and patterns and locations of the rice barns in the housing area by conducting in-depth interviews with local wisdom intellectuals and "Mo-Tham" or local healers (the leaders in conducting ceremonies in the community), conducting focus group discussions with elderly or senior citizens in the village, conducting surveys in every regions using aerial photography as well as conducting the actual field surveys. The collected data were synthesized, categorized by utilizing the relationship and frequency distribution tables. The results from the study showed that the wisdom in rice storage of the Thai farmers consisted of 2 characteristics: the rice barns are for storing the paddy grains which can be seen in general and for storing the rice stalks which can be found mostly in the southern region of Thailand. Moreover, the method for transporting the rice from the rice fields to the rice barns has been developed continuously. The carts have been replaced with the trucks. Therefore, the basements of the rice barns were raised high in order to protect the rice from the humidity/moisture from the ground. The walls covered with 2 types of materials, namely woven bamboos covered with "Pue" (cattle dung mixed with anthill soil and water). The characteristic of "Pue" is to protect the rice barns from the termites coming inside to eat the paddy grains, and hardwood for making either the vertical or horizontal walls by having the lightweight structure outside and covered the holes with resin from rubber trees. The size of the rice barns in each region was not different: 2-3 meters x 2-3 meters per pole range. The difference was the pole range. The numbers of pole range depended on the size of the rice fields. The similarity found in the study was the rice barns were built facing the similar directions. Some Thai farmers did not like to build the rice barns facing north "Nua" and east "Tawan Ork" direction. They believed that the north direction is the elephant star direction. The elephants are big and eat a lot. And they also believed that the east direction having the word "Ork" means "out or going away". The rice would not stay in the rice barns. Therefore, there was not enough rice for consumption. Thus, it was found that most of the rice barns were built facing only the west and south direction. In terms of determining the locations of the rice barns inside the housing area, the rice barns must be located far away from the house at least a house length and it must not be located opposite to the house because in the winter time, the wind would blow dust and rice mites into the house caused the health problems to the people living inside the house. Therefore, they could not go out and work as normal.

Keywords : rice barns, wisdom in rice storage

บทนำ

ในทุกภูมิภาคของประเทศไทยตลอดจนประเทศใกล้เคียง เช่น ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (หลวงพระบาง) ประเทศเขมร (เสียมเรียบ) ประเทศมาเลเซีย (อลอฮ์ฮาร์หรือไทรบุรี) และประเทศจีน (มณฑลยูนนาน) พบว่ามีสิ่งๆที่เหมือนกันคือเป็นสังคมเกษตรกรรมที่มีการเพาะปลูกข้าวเป็นพื้นฐานและเป็นส่วนใหญ่ของพื้นที่ สำหรับวัฒนธรรมเกี่ยวกับข้าวที่มีความใกล้เคียงกันมาก ยิ่งแบ่งตามประโยชน์ใช้สอยได้ 3 ประเภทคือ ยุงข้าว ยุงเกลือ ยุงข้าวบ่าง (ข้าวโพด) และพบว่าในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทยมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันกล่าวคือ ภาคเหนือจะเรียก “กระหล่องข้าว” อีสานตอนเหนืออีสานตอนกลางจะเรียก “เล้าเช่า” หรือ “เล้าข้าว” และอีสานตอนล่างบางส่วนชาวอีสานตอนล่าง ได้แก่ สุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมาบางอำเภอเท่านั้น เรียกว่า “ยุงข้าว” เช่นเดียวกับชาวไทยภาคกลาง ภาคใต้ มีการเกี่ยวข้าวและการเก็บข้าวไว้ใน “เรือนข้าว” ซึ่งเป็นนามเรียกขานที่เป็นที่รู้จักกันตั้งแต่จังหวัดสุราษฎร์ธานีลงไปจนถึงจังหวัดพัทลุง และจากจังหวัดสตูลไปจนถึงจังหวัดนราธิวาสบางส่วนจะเรียกว่า “กระเปาะข้าว” เป็นต้น ยุงข้าวเป็นอีกวัฒนธรรมหนึ่งที่ถูกถ่ายทอดภูมิปัญญาการก่อสร้างมาจากบรรพบุรุษมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ในประเทศลาว ประเทศกัมพูชาและประเทศไทยในอดีต ยุงข้าวมีลักษณะเป็นอาคารที่มักจะถูกก่อสร้างขึ้นหลังจากมีการก่อสร้างบ้านพักอาศัยแล้วเสร็จก่อน (สุวิทย์ ธีรศาสตร์, 2546) จึงจะทำการก่อสร้างยุงข้าวตามมา หากพิจารณาถึงคุณค่าและความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรมแล้ว ยุงข้าวถือว่ายังมีผู้ที่ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับอาคารประเภทนี้น้อยมาก ซึ่งอาจเป็นเพราะว่ามีความโดดเด่นน้อยกว่าอาคารประเภท วัด วัง และบ้านเรือนพักอาศัย หากพิจารณาถึงประโยชน์ใช้สอยแล้วจะพบว่า ในสังคมเกษตรกรรมอย่างประเทศไทย นอกจากจะมีการก่อสร้างบ้านพักอาศัยที่มีความสวยงามโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์แล้ว ในบริเวณใกล้เคียงบ้านพักอาศัยยังมีอาคารขนาดเล็ก ที่นิยมเรียกกันในหมู่ชาวไทยภาคกลางว่า “ยุงข้าว” เป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ในบริเวณบ้านที่ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก ชาวนาของไทยก่อนที่จะทำการก่อสร้างบ้านพักอาศัยมักจะมีการยกเรือนยุงข้าวก่อน แล้ว

จึงยกบ้านพักอาศัยตาม เนื่องจากจะต้องมีที่เก็บข้าว ปลา อาหารก่อน เพื่อเป็นเสบียงในการก่อสร้างบ้านพักอาศัยต่อไป บางแห่งในระหว่างการก่อสร้างบ้านพักอาศัย จะทำการต่อขยายค้ายุ้งข้าวยื่นออกมาเป็นที่พักอาศัยชั่วคราว ซึ่งลักษณะดังกล่าวก็ถือเป็นข้อห้ามกันในเวลาต่อมา เนื่องจากการอาศัยหลังคาและผนังของยุงข้าวเป็นที่อยู่อาศัยหลบร้อนนั้นย่อมมีฝุ่น ไร เหลือบ มดแมลงชนิดต่างๆ อาศัยอยู่บริเวณนั้นเช่นกัน จึงส่งผลให้ผู้ที่อยู่อาศัยอยู่บริเวณดังกล่าวเกิดเจ็บป่วยบ่อย ไม่สบายตามมา

ดังนั้นงานการศึกษานี้จึงมุ่งหวังที่จะทำให้เห็นถึงพัฒนาการและประเภทของยุงข้าวที่มีอยู่ในประเทศไทยว่ามีความหลากหลายอย่างไร

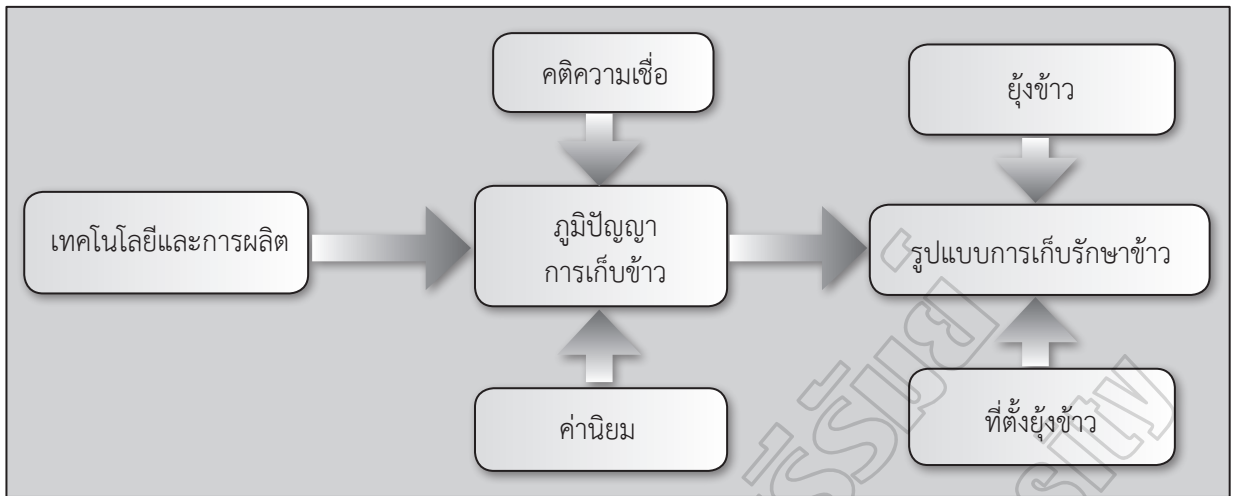
วัตถุประสงค์

- 2.1 ศึกษาภูมิปัญญาและคติความเชื่อของชาวไทยที่มีต่อยุงข้าว
- 2.2 ศึกษารูปแบบและที่ตั้งของยุงข้าวในบริเวณบ้านอาศัย
- 2.3 ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญาในการเก็บข้าวกับรูปแบบและที่ตั้งของยุงข้าวในบริเวณบ้าน

กรอบแนวคิดและวรรณกรรมที่สนับสนุนกรอบแนวคิด

พัทยา สายหู (2544:198-200) ได้อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม เป็นการเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ของคนที่อยู่ด้วยกันภายใน อันเป็นผลมาจากระเบียบที่กำหนดการกระทำจากภายนอก ระหว่างความสัมพันธ์ของคน เช่น สิทธิและหน้าที่ คติความเชื่อ ค่านิยม บทบาทและสถานภาพมีการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ดังนั้นจึงมีกรอบในการศึกษาวิจัยดังต่อไปนี้

วิธีการดำเนินการวิจัย

การเลือกกลุ่มตัวอย่างเน้นพื้นที่ทำการเกษตรดั้งเดิม จากอดีตสู่ปัจจุบันและเน้นพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรเป็นสังคมอุตสาหกรรมหรือการค้าการบริการ หรือจากเกษตรไร่นาเป็นเกษตรพืชสวนหรือพืชยืนต้นชนิดอื่นๆ ครอบคลุมทุกภูมิภาคของประเทศไทยประกอบด้วย ภาคใต้จังหวัดสงขลา สตูล ภาคกลางจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นครสวรรค์ พิจิตร อุทัยธานี เพชรบุรี ภาคเหนือจังหวัดลำปาง เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดเลย อุบลราชธานี ร้อยเอ็ด บุรีรัมย์ มหาสารคาม สกลนคร ชัยภูมิ เป็นต้น ด้วยการสืบค้นจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึกกับปราชญ์ชาวบ้าน หมอธรรมชาติ ผู้นำในการทำพิธีกรรมต่างๆในชุมชน) การทำเวทีเสวนากลุ่มย่อยกับผู้เฒ่าหรือผู้อาวุโสในหมู่บ้าน การสำรวจพื้นที่ตัวแทนในทุกภูมิภาคด้วยภาพถ่ายทางอากาศและลงสำรวจพื้นที่จริง แล้วนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์แยกแยะแบบตารางความสัมพันธ์และการแจกแจงความถี่

ผลการวิจัย

1 **ภูมิปัญญาในการเก็บรักษาข้าว** ชาวไทยเรามีภูมิปัญญาในการเก็บรักษาข้าวที่สืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน โดยมีวิธีการเก็บรักษาข้าวทั้งเพื่อการเพาะปลูกในปีถัดไป เพื่อการบริโภคตลอดปี และเพื่อการค้า ดังนั้นชาวนาจึงมีความพิถีพิถันในการเก็บรักษาข้าวในทุกขั้น

ตอนกล่าวคือ กรณีเก็บข้าวเป็นเมล็ดข้าวเปลือกมีความยุ่งยากซับซ้อนหลายขั้นตอนประกอบกับในระหว่างการจัดการเป็นเมล็ดข้าวจะมีฝุ่นละอองจำนวนมาก ถ้าใครแพ้ก็จะไม่สามารถเข้าใกล้ได้เลย ดังนั้นเมื่อข้าวสุกเต็มที่พร้อมในการเก็บเกี่ยวชาวนาจะนำเอามูลวัวหรือมูลควายมาทาในพื้นที่นาที่ทำการตากแห้งให้เรียบแล้วเมื่อลานแห้งสนิทเรียกว่า “ลานข้าว” สาเหตุที่ต้องใช้มูลวัวหรือมูลควายเนื่องจากมีคุณสมบัติต่อการป้องกันมอดแมงกัดกินเมล็ดข้าว เมื่อฟาดข้าวเสร็จต้องทำการตากข้าวไว้ที่ลานข้าวนี้ระยะหนึ่งก่อนถ้าเรียงด้วย ทอม หรือกระชู่ หรือเสวียน (ภาชนะใส่ข้าว) เอาขึ้นเกวียนแล้วลำเรียงไปเก็บที่ยุงข้าวต่อไป แต่ก่อนที่ดำเนินการแต่ละขั้นตอนที่กล่าวไปแล้วนั้นชาวนาไทยจะต้องทำพิธีกรรมในทุกขั้นตอน เช่น ทำบุญคุณลาน ทำบุญข้าวขึ้นยุ้ง เป็นต้น เนื่องจากว่าเป็นการบอกกล่าวเจ้าแม่โพสพให้มารักษาข้าว และอีกนัยหนึ่งคือต้องการรวบรวมคนเข้ามาช่วยงานให้เสร็จเร็วขึ้นนั่นเอง ส่วนในกรณีการเก็บข้าวเป็นรวงข้าวลักษณะนี้จะพบได้ทั่วไปแถวภาคใต้ของไทย ลักษณะเช่นนี้มีความยุ่งยากน้อยลงมากไม่มีพิธีกรรมอะไรมากมาย ข้อดีคือสามารถเก็บข้าวได้เร็วสะดวกในการตัดพันธุ์ข้าว แต่จะใช้พื้นที่ในการจัดเก็บค่อนข้างมากเมื่อเทียบกับการเก็บข้าวเป็นเมล็ด

2 **ความเชื่อในด้านที่ตั้งของยุงข้าวในบริเวณบ้าน** บริเวณบ้านชาวไทยเชื่อว่ายุงข้าวจะต้องอยู่ทางด้านทิศเหนือของตัวบ้านพักอาศัยเสมอ โดยคนแก่ในสมัยโบราณมักมีคำ

กล่าวที่ว่า “ยุ่งข้าวอยู่เหนือยุ่งเกลืออยู่ใต้” ยุ่งเกลือหมายถึงพื้นที่ห้องครัวของบ้านพักอาศัยจะต้องอยู่ทางทิศใต้นั่นเอง นอกจากนั้นยังมีข้อปฏิบัติ เช่น การกำหนดระยะห่างของยุ่งข้าวจากตัวบ้านพักอาศัย คนแก่ในสมัยโบราณมีข้อควรถือปฏิบัติดังต่อไปนี้ ให้เอาไม้ที่จะก่อสร้างยุ่งข้าวส่วนใดก็ได้ที่ยาวที่สุด มาวัดระยะห่างจากเสาบ้าน (เสาที่ใกล้ยุ่งข้าวที่สุด) โดยให้ปลายด้านหนึ่งชิดที่ขอบเสาบ้าน ปลายไม้ อีกด้านหนึ่งซึ่งจะต้องห่างจากผนังของยุ่งข้าวพอสมควรจึงจะถือว่าเป็นตำแหน่งที่ดี เหมาะสมในการเป็นที่ก่อสร้างยุ่งข้าว แต่ถ้าไม้ดังกล่าวโดนผนังของยุ่งข้าวพอดี หรือทิ่มแทงเข้าไปในยุ่งข้าวจะถือว่าไม่ดี เนื่องจากโบราณถือว่าจะส่งผลให้ข้าวที่อยู่ในยุ่งรั่วไหลออก ทำให้ไม่พอกอยู่พอกินนั่นเอง หรือห้ามให้เงาของยุ่งข้าวทับตัวบ้าน และหรือเงาของตัวบ้านทับยุ่งข้าว เพราะจะทำให้ไม่เป็นมงคลแก่บ้านพักอาศัย ชาวไทยเชื้อสายลาว ซึ่งอาศัยอยู่บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ได้แก่ จังหวัด อุบลราชธานี ขอนแก่น หนองคาย ร้อยเอ็ด มหาสารคาม สกลนคร นครพนม มุกดาหาร ยโสธร อุตรดิตถ์ หนองบัวลำภู เลย ชัยภูมิ บางส่วนของจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และนครราชสีมา เป็นต้น ซึ่งประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว มีความเชื่อว่า มีดาวข้างอยู่ทางทิศเหนือ ซึ่งจะส่งผลต่อการตั้งยุ่งข้าว และการไม่หันหน้าหรือประตูยุ่งข้าวไปทางทิศทางนั้น เนื่องจากข้างมันกินไม่อ้ม กินจุมาก จากความเชื่อดังกล่าว จึงส่งผลให้ห้ามหันประตูยุ่งข้าวไปทางทิศนั้น ในการวางที่ตั้งของบ้านกับยุ่งข้าว นั้น ทั้งสองจะต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ตามความเชื่อของเขาเหล่านั้น ซึ่งพอจะอธิบายการวางตำแหน่งของบ้านพักอาศัยกับยุ่งข้าวดังนี้

- **กรณีที่มีพื้นที่ดินว่างเปล่าไม่มีสิ่งปลูกสร้างใดๆ** จะต้องวางแผนการสร้างบ้านพักอาศัยก่อนเมื่อดำเนินการก่อสร้างบ้านพักอาศัยแล้วเสร็จจึงดำเนินการก่อสร้างยุ่งข้าว ซึ่งชาวไทยเชื้อสายลาว (พูดภาษาอีสาน) จะนิยมวางยุ่งข้าวไว้บริเวณใดก็ได้ แต่ห้ามวางไว้บริเวณหลังบ้านที่ตัวบ้านยังไม่สามารถมองเห็นได้มันไม่ติดจะไม่มีอยู่มีกิน และนิยมวางไว้ในแนวทำมุมทแยงกับตัวบ้าน ซึ่งจะอยู่หน้าบ้านหรือหลังบ้านก็ได้

- **กรณีพื้นที่มีการปลูกสร้างทั้งบ้านพักอาศัยและยุ่งข้าวแล้วเสร็จ** แต่จะมีการรื้อย้ายบ้านพักอาศัยแล้วดำเนินการ

การก่อสร้างใหม่ จะมีข้อห้ามดังนี้ ถ้าจะมีการสร้างบ้านใหม่จะต้องไม่ข้ามยุ่งข้าวไปฝั่งใดฝั่งหนึ่ง จะทำให้บ้านนั้นอยู่ไม่สบาย จะมือนเป็นไป ในขณะที่เดียวกันถ้าจะมีการรื้อย้ายยุ่งข้าวเพื่อก่อสร้างใหม่ จะต้องไม่ข้ามตัวบ้านพักอาศัยไปฝั่งใดฝั่งหนึ่งเช่นกัน

- **กรณีหากจะต่อเติม** พื้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของบ้านพักอาศัย หรือยุ่งข้าว จะต้องไม่ทำการต่อเติมให้หลังคาของอาคารทั้งสองจะต้องไม่ต่อมาชนกัน ต่อมาเกยกันเป็นอันขาด ซึ่งหากมีการต่อเกยกันหรือเชื่อมต่อกัน จะส่งผลให้ผู้อยู่อาศัยไม่สบาย เจ้าของบ้านอาจเจ็บไข้ได้ป่วย ทำมาหากินไม่ขึ้นไม่เกิน

3 ความเชื่อในทิศทางการหันหน้าของยุ่งข้าว
ชาวไทยเรามีความเชื่อในเรื่องของทิศ และจะถือเป็นแนวปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง นับจากด้านสถาปัตยกรรม ประเภท อาคารทางศาสนา วิัง ที่ประทับ ตลอดจนบ้านพักอาศัย จะต้องหันหน้าอาคารไปทางทิศตะวันออกเสมอ หรือหากจำเป็นอาจหันด้านหน้าไปทางทิศใดก็ได้ยกเว้นทางด้านทิศตะวันตก เพราะชาวไทยเราถือว่าทิศตะวันตกเป็นทิศที่ไม่เป็นมงคล ด้านพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อ ได้แก่ การแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่ การประกอบพิธีกรรมที่เป็นมงคลต่างๆ มักจะหันหน้าไปทางทิศใดก็ได้ยกเว้นทิศตะวันตก เป็นต้น จากที่ได้ยกตัวอย่างมาในเบื้องต้นจะพบว่าทิศตะวันตกเป็นทิศที่ไม่เป็นมงคลสำหรับการที่จะหันหน้าอาคารไปสู่ทิศนี้ ในทางตรงกันข้ามยุ่งข้าวกับความเชื่อที่แตกต่างออกไปตามเชื้อชาติและบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา ตัวอย่างเช่น ชาวไทยทรงดำ (ลาวโซ่ง) ที่อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี และบริเวณบ้านแม่คือ อำเภอตอยสะแก จังหวัดเชียงใหม่ เชื่อว่าการหันประตูลงเล่า (ยุ่งข้าว) ไปทางทิศเหนือเป็นสิ่งที่ไม่ดี โดยมีคำสอนที่สืบทอดต่อกันมาว่า “ทิศใต้อุดเกลือ ทิศเหนืออดข้าว” ดังนั้นจากคำสอนดังกล่าวส่งผลให้ต้องหันประตูยุ่งข้าวไปทางทิศใดก็ได้ยกเว้นทิศเหนือ เพราะถ้าหากหันไปทางทิศเหนือจะทำให้อดอยากไม่มีข้าวในยุ่งไว้กิน ซึ่งตรงกับชาวไทยที่อาศัยอยู่ตามแนวชายแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ภาคอีสาน) ตั้งแต่จังหวัดหนองคาย นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ อุบลราชธานี เป็นต้นมีความเชื่อว่าประตู “เล่าเช่า” (ยุ่งข้าว) ไม่ควรหันหน้าไปทางทิศดาวข้าง

อยู่ (ทิศดาวข้างหมายถึง ทิศเหนือ) เพราะข้างเป็นสัตว์ใหญ่ กินไม่อิ่ม ไม่เต็ม และไม่เป็นมงคล ซึ่งจะส่งผลให้ข้าวในเล้า (ยุ้ง) ไม่เต็ม และจะทำให้หอดอยากตามมา ซึ่งชาวไทยเราในอดีตถือเป็นเรื่องที่น่าอายมาก ที่ครอบครัวหรือบ้านใดจะต้องซื้อข้าวกิน เพราะถือว่าเป็นคนที่ขี้เกียจไม่ขยันทำมาหากินในขณะเดียวกันชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง ที่อาศัยอยู่ตามแนวชายแดนไทยฝั่งตะวันตกของประเทศไทย ได้แก่ บริเวณอำเภอแม่สอด อำเภอพบพระ อำเภออุ้มผาง อำเภอท่าสองยาง อำเภอแม่ละมาต จังหวัดตาก ครอบคลุมไปถึงจังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นต้น ก็มีความเชื่อที่แตกต่างออกไป โดยเชื่อว่ายุ้งข้าวจะต้องตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าของบ้าน เพื่อแสดงถึงความมั่งคั่งของเจ้าของบ้าน ส่วนประตูของยุ้งข้าว จะไม่นิยมหันหน้าไปทางทิศตะวันออก เนื่องจากเชื่อว่าข้าวจะออกจากยุ้งข้าวทำให้ไม่พอกอยู่พอกกินนั่นเอง ซึ่งตรงกับความเชื่อสำหรับชาวไทยเราโดยเฉพาะที่อาศัยอยู่บริเวณภาคกลางของประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดสิงห์บุรี ชัยนาท นครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา เป็นต้น เชื่อว่าควรหันประตูยุ้งข้าวไปทางทิศตะวันตกจะเป็นมงคล และจะทำให้ข้าวแห้งเร็วไม่ขึ้นนั่นเอง

4 รูปแบบของยุ้งข้าว ยุ้งข้าวมีภูมิปัญญาที่ซ่อนเร้นอยู่ภายในมากมาย หากแต่ว่าปัจจุบันชาวไทยเรา กำลังหันไปประกอบอาชีพในภาคอุตสาหกรรมแทนภาคเกษตรกรรม ส่งผลให้เราลืมองค์ความรู้ต่างๆ ที่ถูกซ่อนอยู่ภายในยุ้งข้าวนี้ จนทำให้เกิดอบจะลืบทายาทและคุณค่าของยุ้งข้าวไป ภูมิปัญญาดังกล่าวสามารถแยกแยะได้ดังต่อไปนี้

4.1 ผนังยุ้งข้าว วัสดุที่นำมาทำเป็นผนังของยุ้งข้าวเดิมมีอยู่ 2 ประเภทได้แก่ ไม้ไผ่ และไม้จริง ซึ่งมีรายละเอียดของการนำไปใช้ในแต่ละประเภทดังต่อไปนี้

1) ไม้ไผ่ ส่วนใหญ่จะใช้ไม้ไผ่ที่ทำได้ง่ายในภูมิภาคนั้นๆ โดยจะนำไม้ไผ่มาผ่าเป็นซีกๆ นำมาสานเป็นลายสอง หรือลายสาม หรืออาจทาบให้แตกเป็นแผ่นโดยไม่ให้ไม้ไผ่แยกจากกัน เสร็จแล้วจึงนำมาติดกับคร่าวไม้จริงโดยให้ผนังไม้ไผ่ดังกล่าวอยู่ด้านในของยุ้งข้าว และเมื่อทำการยึดไม้ไผ่กับคร่าวแน่นหนาแล้วเสร็จ จึงนำเอา “เปื้อ” มายาแนวทั้งด้านในและด้านนอกของยุ้งข้าว เพื่อป้องกันความชื้น ป้องกันแมลงศัตรูจะออกจากยุ้งข้าว และป้องกันปลวกที่จะมากัดกิน

ข้าวที่เก็บไว้ในยุ้งนั่นเอง สำหรับไม้ไผ่ที่ทาบให้แตกเมื่อนำมายึดกับโครงคร่าวแล้ว ซึ่งอาจทำการยึดเป็น 2 ชั้นขัดกันแล้ว จึงยาแนวด้วย “เปื้อ” ทั้งด้านในและด้านนอกของยุ้งข้าวก็ได้ (เปื้อ หมายถึง อัตราส่วนผสมระหว่าง ดินจอมปลวก + ชี้ควายหรือชี้วัว + น้ำ ในอัตราส่วน 10 : 1 : 5)

2) ไม้จริง จะนิยมนำไม้เนื้อปานกลางจนถึงไม้เนื้อแข็งได้แก่ ไม้สัก ไม้มะค่า ไม้ประดู่ ไม้เต็ง ไม้มะเกลือ เป็นต้น นำมาทาบให้เป็นแผ่นที่พอเหมาะจึงนำมายึดกับคร่าว โดยให้คร่าวอยู่ด้านนอก ไม้ที่นำมาตีเป็นผนังจะอยู่ด้านในคร่าว ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผนังยุ้งข้าวสามารถรับแรงดันที่เกิดจากการกองเก็บข้าวได้ดีขึ้น ยกเว้น!! ยุ้งข้าวที่อยู่บริเวณบ้านบันจ้าว อำเภอห้างฉัตร บ้านนางเหลียวตำบลลำปางหวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ซึ่งมีการตีผนังยุ้งข้าวเหมือนกับบ้านพักอาศัยทั่วไป คือแผ่นฝาผนังไม้อยู่ด้านนอกโครงคร่าวอยู่ด้านใน (รูปแบบที่ 2) ขณะเดียวกันบริเวณรอยต่อระหว่างแผ่นที่แนบกันไม่สนิท จะยาแนวด้วยวัสดุที่มีส่วนผสมระหว่าง ชี้วัวหรือชี้ควาย + ดินจอมปลวก + น้ำ + เปลือกต้นยางทาบแต่เกลียดหรือบางแห่งอาจผสมฟางข้าวเพื่อให้เปื้อมีความแข็งแรงไม่หลุดร่อนง่าย โดยจะทำการฉาบทาทั้งภายในและภายนอกผนังยุ้งข้าว ซึ่งการยาแนวด้วยวัสดุดังกล่าวส่งผลให้ มีความเหนียวและแข็งสามารถป้องกันแมลงศัตรูออกจากยุ้งข้าว นอกจากนั้นยังสามารถป้องกันปลวกมากัดกินไม้ไผ่ได้อีก

ยุ้งข้าว บ.เมืองเก่า อ.เมือง จ.สุโขทัย

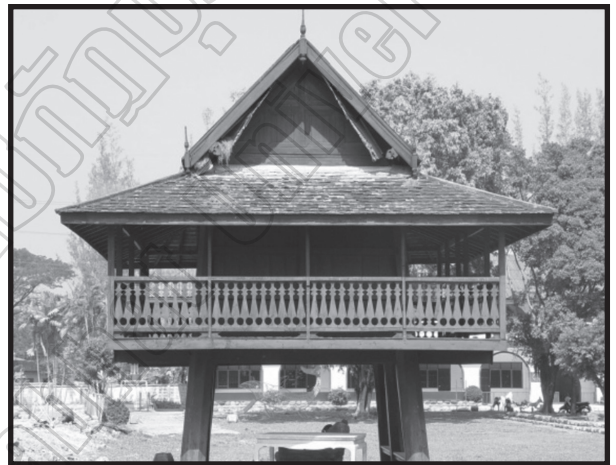
หล่องข้าว บ.เวียงเหนือ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

หล่องข้าว บ.ป่าป้อง อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่

หล่องข้าว อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

หล่องข้าว ต.สันกลาง อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่

ปางส์ป่าดี ต.ปากบารา อ.ละงู จ.สตูล

กระหล่อมข้าว อ.บ้านลาด จ.เพชรบุรี

กระหล่องข้าว อ.แม่สอด จ.ตาก

ยุ้งข้าว ต.ชัยนาม อ.วังทอง จ.พิษณุโลก

เล้าข้าว บ้านทุ่งโพธิ์ กิ่งอ.หนองหิน จ.เลย

รูปแบบที่ 1. ลักษณะเป็นไม้แผ่นเรียงขึ้นเป็นชั้นๆ (รูปยุ้งข้าว อ.วังสะพุง จ.เลย)

4.2 การยกพื้นสูงของยุ้งข้าว ถ้าหากที่ตั้งของยุ้งข้าวเป็นพื้นที่ต่ำน้ำท่วมถึง ชาวนาจะยกพื้นยุ้งข้าวให้สูงเพื่อป้องกันน้ำท่วม ขณะเดียวกันจากการสำรวจในพื้นที่บริเวณน้ำไม่สามารถท่วมถึง ก็พบว่านิยมยกพื้นสูงเช่นกัน นั่นแสดงว่าอะไรที่เป็นปัจจัยสำคัญให้เกิดการยกพื้นของยุ้งข้าวให้สูง พบว่าการยกพื้นสูงมีประโยชน์อยู่หลายประการ ได้แก่ ช่วยหลวมพัดผ่านได้สะดวกทำให้ข้าวแห้งเร็ว ป้องกันความชื้นจากดินที่จะซึมผ่านไปยังข้าว ป้องกันสัตว์เช่น หนู แมลง ปลวก เป็นต้น ซึ่งสัตว์ดังกล่าวจะทำความเสียหายแก่ข้าวได้ ช่วยให้สะดวกต่อการเอาข้าวขึ้นยุ้ง ซึ่งเดิมที่มีการขนข้าวโดยใช้เกวียน เมื่อมาถึงบริเวณหน้ายุ้งข้าวก็จะนำเกวียนไปเทียบบริเวณชานยุ้งข้าว จึงนำข้าวขึ้นยุ้งได้สะดวกขึ้น และป้องกันน้ำท่วมข้าวที่อยู่ในยุ้งข้าว

4.3 ประตูปยุ้งข้าว มี 2 รูปแบบใหญ่ ได้แก่ ประตูยุ้งข้าวแบบบาน(เปิด-ปิด)ลักษณะเหมือนหน้าต่างบ้านพักอาศัย ชนิดบานเปิดคู่ และชนิดบานซ้อนเป็นแผ่นๆซึ่งเป็นประตูยุ้ง

รูปแบบที่ 2. ลักษณะเป็นบานเปิด - ปิด คล้ายประตูหน้าต่างบ้านเรือนปัจจุบัน (รูปยุ้งข้าว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง)

4.4 หลังคาขุ่ยข้าว เดิมที่จะใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นเป็นหลัก เช่น หญ้าแฝก ใบจาก ใบตาล แผ่นไม้จริง ใบตองตริง ไม้ไผ่ แผ่นกระเบื้องดินเผา กระเบื้องซีเมนต์ เป็นต้น ซึ่งข้อเสียของหลังคาที่ทำด้วยวัสดุธรรมชาติต้องทำการเปลี่ยนวัสดุบ่อยครั้ง และปัจจุบันจะพบวัสดุเหล่านี้ น้อยลง โดยจะหันมาใช้สังกะสีแทนเนื่องจากเป็นวัสดุที่หาซื้อได้ง่าย และชาวบ้านเชื่อว่าสังกะสีมีคุณสมบัติที่ถ่ายเทความร้อนได้ดี ส่งผลให้ข้าวในยุ้งแห้งเร็ว ส่วนลักษณะของหลังคาที่คลุมตัวอาคารขุ่ยข้าว ส่วนใหญ่เป็นหลังคาจั่ว ที่มีเชิงชายยื่นเลยคลุมตัวอาคารทุกด้านของตัวเรือนเพื่อป้องกันความชื้นมาสู่เมล็ดข้าว

4.5 พื้นของขุ่ยข้าว ขุ่ยข้าวที่มีผนังทำด้วยไม้ไผ่หรือไม้จริง จะมีพื้นและโครงสร้างเป็นไม้จริงที่เป็นไม้เนื้อแข็ง พื้นจะปูด้วยไม้จริงเป็นแผ่นๆ เรียงชิดกันหรือห่างกันนิดหน่อยเพื่อป้องกันการยืดและหดตัวของเนื้อไม้ ซึ่งจะทำให้เกิดช่องว่างระหว่างแผ่นขึ้น ชาวบ้านจึงนำเอาวัสดุชนิดหนึ่งมาฉายเรียกว่า “ เปื่อ ” ที่มีส่วนผสมระหว่าง ขี้วัวหรือขี้ควาย + ดินจอมปลวก + น้ำ + เปลือกต้นยางทุบแตกละเอียด เช่นเดียวกับวัสดุฉายแววผนัง ซึ่งถ้าผสมดินยางบ่งทุบละเอียดจะทำให้พื้นมีความเหนียวและแข็งแรงไม่หลุดร่อนง่าย ขณะเดียวกันการผสมขี้วัวหรือขี้ควายนั้นจะทำให้สามารถป้องกันปลวก ไม่มากัดกินเนื้อไม้ได้อีกวิธีหนึ่งนั่นเอง

4.6 ข้อห้ามเกี่ยวกับขุ่ยข้าว หรือชลาในภาษาอีสาน หรือชิดในภาษาเหนือ หมายถึง ข้อห้าม มีข้อห้ามที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาหลายประการ ได้แก่

1) ห้ามต่อเกยขุ่ยข้าวเป็นที่อยู่อาศัย จะทำให้ทำมาหากินไม่คุ้มปาก ซึ่งถ้าหากพิจารณาให้เป็นเหตุเป็นผลคือ เนื่องจากขุ่ยเก็บข้าวจะมีฝุ่นอยู่เป็นจำนวนมาก ถ้าหากนำเอาผนังขุ่ยข้าวมาเป็นส่วนหนึ่งของที่พักอาศัย อาจทำให้เกิดความไม่สบาย การระคายเคืองจากฝุ่นละอองที่เกิดขึ้นจากข้าวได้ ส่งผลให้ต้องเสียเวลากับการรักษาสุขภาพร่างกายจนทำให้หมดเงินหมดทอง ทำมาหากินไม่ได้นั่นเอง

2) ห้ามนำไม้ที่ทำขุ่ยข้าวไปทำที่พอกอาศัย เนื่องจากจะส่งผลให้เจ้าของบ้าน ไม่สบาย ทำมาหากินไม่ขึ้น

3) ห้ามนำข้าวออกจากยุ้งก่อนได้ฤกษ์ยามยามดี เนื่องจากชาวไทยเราเชื่อว่า จะส่งผลให้ข้าวไม่พอกอยู่พอกิน ถ้านำเข้า

ออกจากยุ้งก่อนเวลา

4) ห้ามสร้างขุ่ยข้าวไว้ที่ต่ำ เพื่อป้องกันไม่ให้หน้าท่วมข้าวได้ และจะส่งผลให้ข้าวในยุ้งแห้งเร็วไม่อัปชื้น

5) ถ้าหากมีการรื้อถอนขุ่ยข้าวเพื่อสร้างใหม่ จะต้องไม่ข้ามเรือนพักอาศัยไปข้างใดข้างหนึ่งแล้วไปสร้างขุ่ยข้าว จะทำให้ผู้อยู่อาศัยหากินไม่ขึ้น ไม่กิน ไม่พอกอยู่พอกิน เป็นต้น

ในภาคเหนือนิยมทำขุ่ยข้าวไว้หน้าบ้านเพื่อบ่งบอกฐานะ ถ้าใครมีที่นามากก็จะมีขุ่ยข้าวมาก มีขุ่ยข้าวขนาดใหญ่หรือมีขุ่ยข้าวเป็นจำนวนมาก ซึ่งก็จะทำให้เจ้าของบ้านนี้มีฐานะร่ำรวย เป็นที่เชิดหน้าชูตาของคนในสมัยอดีตหรือในสังคมเกษตรที่ยังหลงเหลืออยู่ทั่วไปในภูมิภาคต่างๆ ได้แก่ เพชรบุรี พิษณุโลก สุโขทัย ตาก นครสวรรค์ สกลนคร ชัยภูมิ เชียงใหม่ เชียงราย เป็นต้น

การอภิปรายผล

หากจะเปรียบเทียบดูขุ่ยข้าวในปัจจุบันจะพบว่ากว่าจะได้ดูขุ่ยมาอันหนึ่ง ต้องใช้เวลาในการออกแบบทดลองจนกระทั่งผลิต และทดลองใช้จริงว่ามันใช้งานได้จริงหรือไม่อย่างไรต้องปรับปรุงรายละเอียดอย่างไร นั่นคือการผลิตนวัตกรรมในปัจจุบัน ก็งานการศึกษาวิจัยภูมิปัญญาในการจัดเก็บข้าว นั่นคือขุ่ยข้าวซึ่งเป็นนวัตกรรมที่ผ่านการออกแบบรูปร่างรูปทรงโดยมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน เริ่มทดลองผลิตโดยใช้วัสดุชนิดต่างๆ แล้วทดลองใช้ ปรับปรุงแก้ไข จนได้รูปแบบที่ลงตัวสอดคล้องกับลักษณะการใช้งานและสภาพภูมิประเทศ ขุ่ยข้าวแต่ละรูปแบบจึงมีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ที่แตกต่างกันด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าว ขุ่ยข้าวจึงเป็นนวัตกรรมที่ถูกถ่ายทอดมาจากอดีตสู่การใช้งานในปัจจุบัน ภายใต้บริบทของสังคมเกษตรกรรมโดยมีวัฒนธรรมในการปลูกข้าวมาอย่างต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน หล่อหลอมให้มีการสร้างเป็นคติความเชื่อเพื่อให้ลูกหลานได้ดำเนินตามอย่างถูกต้องตามแนวทางที่บรรพบุรุษได้กระทำงานก่อนตั้งแต่อดีต นอกจากนี้คุณค่านิยมและเทคโนโลยีการผลิตข้าวยังเป็นปัจจัยขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่มีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน จะเห็นได้จากรูปแบบการเก็บข้าวของเกษตรกรในอดีตมาจนถึงปัจจุบันนี้ (พ.ศ.2557) ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงในเชิงกายภาพให้เห็นเป็นรูปธรรม ที่พบ

ว่าเปลี่ยนไปคือรูปแบบการขนส่งข้าวที่เปลี่ยนจากเกวียน เป็นรถบรรทุกแทน ดังนั้นจึงไม่แปลกอะไรที่ยังข้าวอันเป็น ภูมิปัญญาการเก็บรักษาข้าวในอดีต ไม่สามารถตอบสนอง ต่อการใช้เป็นที่เก็บข้าวอันมีคุณค่าอีกต่อไป ดังนั้นจึงพบว่า ในสังคมเกษตรกรรมสมัยใหม่ไม่ต้องการเก็บข้าวไว้ในยุ้งอีก ต่อไปเนื่องจากเป้าหมายการผลิตเปลี่ยนไปจากการผลิตข้าว เพื่อการบริโภคแต่อย่างเดียวนั้นเป็นการผลิตเพื่อการค้า มากขึ้น จึงเกิดปรากฏการณ์รื้อยุ้งข้าวทิ้งหรือปล่อยให้ทิ้งร้าง ไป ในภาคเหนือตอนบนยุ้งข้าวถูกเปลี่ยนหน้าที่ในการเก็บ ข้าวเป็นโรงตากหอมแดงแห้งและหอมหัวใหญ่แทน

จากเหตุผลในเบื้องต้นจึงสามารถอธิบายได้ว่า ภูมิปัญญาในการเก็บข้าวมีความสัมพันธ์โดยตรงกับรูปแบบ และที่ตั้งของยุ้งข้าวในบริเวณบ้าน ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลง ภายในของคนในชุมชนสืบเนื่องจากปัจจัยภายนอก ได้แก่ เทคโนโลยีการผลิตที่เปลี่ยนไป เศรษฐกิจ และเป้าหมายการ ผลิตที่เปลี่ยนไปทำให้ระบบความสัมพันธ์ภายในเป็นเหมือน กฎระเบียบแบบแผนที่ตายตัวยากต่อการปรับเปลี่ยนให้เหมาะ สมกับเทคโนโลยีและการผลิตในปัจจุบัน ถ้ารูปแบบการเก็บ

ข้าวไม่ปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ก็มีแนวโน้มที่ยังข้าวจะ มีจำนวนลดลงจนกระทั่งศูนย์หายไปจากสังคมไทยก็เป็นได้

ข้อเสนอแนะ

ถ้าหากจะพยายามสงวนรักษาไว้ซึ่งยุ้งข้าวอันเป็น วัฒนธรรมการเก็บข้าวที่เต็มไปด้วยภูมิปัญญาในการก่อสร้าง ก็ควรจะต้องให้มีการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในการผลิตเพื่อการ ค่าให้สอดคล้องกับค่านิยมการผลิตเพื่อการบริโภคด้วยเช่นกัน จะ ต้องพยายามปรับเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีและการผลิตให้น้อย ที่สุด ประกอบกับต้องพยายามหาแนวทางการใช้ประโยชน์ จากยุ้งข้าวให้สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทาง สังคมได้ เดิมที่ยังข้าวไม่สามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้ งานได้มากนัก แต่ก็พบว่ามีความพยายามให้มีการออกแบบ ประยุกต์ยุ้งข้าวเพื่อใช้เป็นเรือนพักในลักษณะของรีสอร์ท เป็นสถานที่ทำงาน เป็นร้านค้าขนาดเล็ก เป็นโรงเก็บเมล็ด พันธุ์พืชชนิดต่างๆ ได้หลากหลายมากยิ่งขึ้น ดังนั้นการหา แนวทางการประยุกต์ใช้ประโยชน์จึงเป็นทางออกหนึ่งในการ ที่จะสงวนรักษาไว้ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- พัทธสาสูญ. (2544). **กลไกทางสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ประจักษ์ บุญอารีย์. (2544). **เรือนอีสานและอาคาร โบราณอีสาน** : สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี.
- วิโรฒ ศรีสุโร. (2540). **เล่าข้าว: ยุ้งฉางแห่งภูมิปัญญาอีสาน**, สารคดี (ม.ค. 2540).
- ศุภชัย ชื่อดรง. (2548). **รายงานผลงานวิจัยพัฒนาชนบท (ทุน ยูเสด) เรื่องรูปแบบ ที่เหมาะสมของยุ้งข้าวเปลือก ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมชาย นิลอาธิ. (2543). **เล่าข้าว**. มหาสารคาม : สำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัยโครงการเมธีวิจัยอาวุโส คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหาสารคาม.
- สุกัญญา สุจฉายาพ. (2544). **ข้าวในคติชนของคนไทย-ไท**. ข้าวในศิลปะและวัฒนธรรม (เอกสารเผยแพร่ลำดับที่ 1) : มูลนิธิ ข้าวไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- สัมภาษณ์นายลงเมือง สารเรือน (2548). อายุ 77 ปี ตำบลอุมผาง อำเภออุมผาง จังหวัดตาก เมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2548.
- สัมภาษณ์นายเทียนชัย ให่ศิริกุล (2553). อายุ 64 ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2553.
- สัมภาษณ์นางทัศนีย์ สายเหลือง (2553). อายุ 57 ปี เลขที่ 101 หมู่ 5 ตำบลทับคาง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2553.
- สัมภาษณ์นายบำเพ็ญ ณ อุบล (2548). อายุ 88 ปี ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดยโสธรและอุบลราชธานี ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร เมื่อวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2548.
- สัมภาษณ์นายเชื่อม สิงห์ไกรหาญ (2554). อายุ 71 ปี เลขที่ 126/1 หมู่ 3 ตำบลธงธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2554.
- สัมภาษณ์นายหลวงสัน หม้อแจวงค์ (2554). อายุ 76 ปี บ้านป็น้ำ ตำบลห้างฉัตร อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง เมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2554.

